

ТЕОРИИТЕ ЗА МАСОВНО КОМУНИЦИРАЊЕ И НИВНИТЕ ИМПЛИКАЦИИ НА ДЕМОКРАТСКИТЕ ПРОЦЕСИ

Анета Стојановска-Стефанова¹; Марија Магдинчева-Шопова²; Душица Попова³;

д-р Анета Стојановска-Стефанова, вонреден професор, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет “Гоце Делчев“ - Штип, е-пошта: aneta.stojanovska@ugd.edu.mk

д-р Марија Магдинчева-Шопова, редовен професор, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет “Гоце Делчев“ - Штип, е-пошта: marija.magdinceva@ugd.edu.mk

д-р Душица Попова, доцент, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет “Гоце Делчев“ - Штип, е-пошта: dusica.saneva@ugd.edu.mk

Апстракт

Во современите општества средствата за масовно комуницирање играат клучна улога, бидејќи го обликуваат јавното мислење, но и културните и социјалните норми, кои влијаат на севкупниот политички и економски развој. Различните теории се засновани на различни филозофски и политички претпоставки за улогата која ја имаат медиумите, но и за нивната способност и капацитет да бидат независни од властите. Овој труд има за цел да ги истражи и преку теоретско дескриптивен метод да ги прикаже видовите теории кои се применуваат кај средствата за масовно комуницирање и нивните импликации на демократските процеси и слободата на изразување. Трудот ги истражува главните карактеристики на секоја од теориите и нивниот однос со државата, притоа нуди заклучоци за нивната слобода при преносот на информациите, но и за нивната одговорност и нивната соработка со политичките структури и почитувањето на правата на граѓаните.

Клучни зборови: медиуми, јавност, информации, слобода, печат, демократија

MASS COMMUNICATION THEORIES AND THEIR IMPLICATIONS ON DEMOCRATIC PROCESSES

Aneta Stojanovska-Stefanova; Marija Magdinceva-Sopova; Dusica Popova;

Aneta Stojanovska-Stefanova, PhD, Associate Professor, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University - Stip, e-mail: aneta.stojanovska@ugd.edu.mk

Marija Magdinceva-Sopova, PhD, Full Professor, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University - Stip, e-mail: marija.magdinceva@ugd.edu.mk

Dusica Popova, PhD, Assistant Professor, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University - Stip, e-mail: dusica.popova@ugd.edu.mk

Abstract

In modern societies, the media play a key role, as they shape public opinion, but also cultural and social norms, which influence overall political and economic development. Different theories are based on different philosophical and political assumptions about the role of the media, but also about their ability and capacity to be independent of the authorities. This paper aims to explore and, through a theoretical descriptive method, present the types of theories that are applied to the media and their implications for democratic processes and freedom of expression. The paper explores the main characteristics of each of the theories and their relationship with the state, while offering conclusions about their freedom and responsibility in the transmission of information and their collaboration with political structures and the respect of the citizens rights.

Keywords: media, public, information, freedom, press, democracy

1. Вовед

Во науката кога се говори за средствата за масовна комуникација честопати се зборува за нив под едно име - печат. Иако печатените медиуми се постари и околу себе насобрале повеќе од теоријата и филозофијата на масовната комуникација, сепак под овој термин печат, денес се подразбира севкупност во која се вбројуваат и радиото, телевизијата, филмот, интернетот, социјалните платформи на кои се темели комуникацијата во современото општество.

Според Џозеф Доминик⁴ „масовната комуникација се однесува на процесот преку кој една сложена организација со помош на една или повеќе машини произведува и пренесува јавни пораки кои се директни во целост, хетерогена и расфрлана публика“. Моќта на масовните медиуми е концептуализирана во идејата дека хегемонијата ја разбива лажната дијалектика што управителите на медиумите често ја користат кога тврдат дека им даваат на луѓето само она што тие го сакаат⁵.

Норрис⁶ дискутира, какво е влијанието на медиумските системи врз доброто управување и човековиот развој. Констатира дека последниве години се забележани се поголеми обиди да се измерат систематските, валидни и веродостојни показатели за политичкиот развој и квалитетот на демократијата во широк опсег на земји ширум светот.

Комуникацијата обезбедува готова макро анализа и микро анализа на секоја информација. На овој начин комуникацијата го обликува јавното мислење, кое игра клучна улога во демократијата⁷.

Вимер⁸ констатира дека “повеќето истражувања за мас медиумите вклучуваат набљудувања на човечки суштества - поставувајќи им прашања или испитување на она што тие го направиле. Меѓутоа, во овој процес на сондирање, пребарувачот мора да обезбеди дека правата на учесниците не се повредени. Оваа загриженост за правата бара разгледување на етиката, разликување на правилното од погрешното и правилното од неправилно“. За жал, не постојат универзални дефиниции за овие поими.

Во историски рамки, на различни географски простори, средствата за масовна комуникација се појавувале во различни облици и служеле за различни цели. Пр.печатот на некогашниот Советски Сојуз бил различен од оној на САД, а печатот на Аргентина, поинаков од оној на Обединетото Кралство. Овие разлики делумно ја одразуваат способноста на една земја да ги плаќа своите средства за масовна комуникација, понатаму од достигнувањата и каналите кои можат да се употребат за масовна комуникација, како и од релативниот степен на урбанизација што ја прави полесна и неопходна дистрибуцијата на масовните медиуми, а со тоа и на информациите.

Разликите кај мас медиумите во различни земји, претставуваат одраз и на она што луѓето го прават на различни места на Планетата, како и од искуството кое наведува што граѓаните сакаат да читаат. Сепак постои уште една важна разлика, а тоа е дека печатот секогаш добива облик и колорит на општественото и политичкото уредување во кое делува. Наведеното, особено го одразува системот на општествената контрола, на кој се прилагодуваат односите меѓу поединците и институциите. На крајот и видот на општественото уредување и политичкиот систем, како и околностите во кои се наоѓа една држава, битно влијаат на развојот на слободата на медиумите⁹.

Делото “Четири теории на печатот“ на Зиберт, Петерсон и Шрам има силно влијание врз проучувањето на разликите во системите на печатот. Тие всушност ја доловуваат разликата во филозофските и политичките образложенија или теории што стојат зад различните видови печат како што се:

⁴ Dominick Jr, J. R. (1970). *The influence of social class, the family, and exposure to television violence on the socialization of aggression*. Michigan State University.

⁵ Kramer, E. (1993). Mass media and democracy. *Open institutions: The Hope for democracy*, 77-98.

⁶ Norris, P. (2004). Global political communication. *Good governance, human*.

⁷ Upadhyay, S. K., & Dang, T. (2014), Theory of mass communication and public opinion, *In: International Journal of Education and Science*. ISSN 2348-6457

⁸ Wimmer, R. D. (2011). *Mass media research: An introduction*. Cengage learning.

⁹ Stojanovska-Stefanova, A., Atanasoski, D., & Chachorovski, Z. (2017). Democracy and Media-Types of Theories for Means of Mass Communication. *US-China L. Rev.*, 14, 363.

- *Авторитарна теорија*, втемелена во вековната авторитарна политичка мисла од Платон до Макијавели;
- *Слободарска теорија*, втемелена во Милтон, Лок, Мил и Просветителството;
- *Теорија на општествена одговорност*, втемелена во комуникациската револуција и во извесни бихевиористички сомневања во философијата на Просветителството;
- *Советска комунистичка теорија*, втемелена во Маркс, Ленин и Сталин и диктатурата на Комунистичката партија на Советскиот Сојуз¹⁰.

Некои критичари укажаа и на недостатоците на ова дело, како и на историските извештаи и на нејзината теоретска структура, обвинувајќи дека книгата изразува менталитет на Студената војна, и дека ги занемарила комплицираните димензии на расата, класата, полот и етничката припадност. Иако делото е подложено на долгогодишна критика, сепак "Четири теории на печатот" останува главен текст во комуникациите. Неговото влијание на помеѓу читателите и способноста да поттикне дебата за тоа зошто печатот постапува на одреден начин, продолжува да го прави често цитиран извор.¹¹

2. Карактеристики на теориите и нивниот однос со државата

Од четирите погоре наведени теории за односот на средствата за масовна комуникација кон општеството и владата, авторитарната според Зиберт е историски и географски најраспространета.

Речиси 200 години по распространувањето на печатот низ Западниот свет, авторитарната теорија претставувала единствена основа за определување на функцијата и односот на популарниот печат кон современото општество. Тјудорите во Англија, Бурбоните во Франција, Хабзбурговците во Шпанија, практично, во цела Западна Европа, ги користеле основните принципи на авторитарноста како теоретска подлога за нивните методи на контрола на печатот. Примената на оваа теорија не била ограничена само на шеснаесеттиот и седумнаесеттиот век. Таа била основна доктрина за голем дел од светот и во наредните векови. Во поинакво време, свесно или несвесно, ја прифаќале и толку различни земји како Јапонија, Царска Русија, Германија, Шпанија и многу други азиски и јужноамерикански влади. Сите човечки општества, се чини, поседуваат инхерентна способност да создаваат системи на општествена контрола со кои се прилагодува односот на поединците и институциите и се обезбедуваат заедничките интереси и желбите. Како што опишал В.Џ.Шепард, "постојат, главно, два вида на вакви системи; оние што делуваат спонтано и автоматски, директно произлегувајќи од здравиот разум за правото на заедницата, засилени со санкции на општествен притисок, и оние што се здобиле со одредена институционална организација и работат со помош на легални старателства и што се спроведуваат со одредени казни. Овој втор облик на општествена контрола е Владата, во нејзиното најшироко значење"¹².

Една од основните претпоставки на оваа теорија е дека државата е битна за целосниот развој на човекот, таа претпоставка резултираше во извесни основни заклучоци во врска со природата на државата. На страна нејзините поединечни елементи, државата станала збир на сите пожелни атрибути. Својата моќ да ги одреди целите и методите за постигнување на тие цели, ја остварувала со помош на процес, кој главно, не можел комплетно да биде анализиран. Околу поглавните философски проблеми за природата на сознанието и вистината, авторитарната теорија упатува на еднакви и категорични одговори, па отука до сознание можело да се дојде со голем ментален напор. Авторитарната теорија како предуслов го поставува и единството на интелектуалната активност, постоењето на т.н. апсолутистичка аура, бидејќи тоа значело можност за успешно да се делува за т.н. колективно добро.

На линија на основните постулати на авторитарната теорија за мас медиумите е Платон кој го замислувал идеалното општество, на начин каде државата утврдува и спроведува единство на политички и културни цели. Платон сакал да го координира животот на граѓаните според строг културен закон кој ги забранувал сите видови уметности, па дури и самото мислење кое не е во склад со неговата проповед. Многу учтиво, во неговата Република, тој би "ги испратил во друг град" сите престапници на строгите правила, пропишани за уметникот, филозофот и поетот.

¹⁰ Зиберт С.Ф., Питерсон Т., Шрам В., (1994), "Четири теории за печатот", ПНИД "Степ"-Скопје, стр.8.

¹¹ Nerone John, (1995), "Four Theories of the Press", University of Illinois Press, ISBN: 9780252064708

¹² Ibid, str.10.

Во делата на Макијавели, имплицитен е ставот дека патриотските причини ја оправдуваат строгата контрола на методите на дискусија и на масовно ширење на информациите како основа за политичка акција. Стабилноста и напредокот на државата се најважни: поединечните размислувања на граѓанинот се помалку важни.

Познатиот англиски филозоф Томас Хобс, поаѓајќи од двете основни желби на човекот, да се ослободи од болката и да владее, развил целосен систем на политичка философија во која најважна била моќта да се контролира поединецот во интерес на сите.

Теориите на Хобс за природата на државата и за човековиот однос кон неа, имаат тенденција да оправдуваат голем дел од авторитарната политика на владите на XVII век.

Германскиот филозоф Георг Хегел, кој се смета за главен претставник на политичката теорија на авторитаризмот на современото и му се препишува генезата како на современото комунизам, така и на фашизмот. Имено Хегел пишува: "...Државата е олицетворение на моралот. Таа е етички дух што се избистрил и се здобил со суштински облик на *воља*, која се манифестира пред светот, што е свесна за себе, ги знае своите цели и го спроведува она што го знае таму до каде знаењето и дозволува. *Обичајот* и *моралот* се надворешната видлива форма на внатрешното битие, самосвеста на поединечниот граѓанин, неговото знаење и активност, се надворешната и видлива форма на индиректното постоење на државата. Самосвеста на поединецот ја наоѓа суштината на својата слобода во ставот на граѓанинот, што е битот, целта и постигнувањето на неговата самосвест. Државата е разум *per se*. Ова се должи на фактот што таа е олицетворение на суштинската воља, која пак, не е ништо друго, туку индивидуална самосвест сфатена во нејзината апстрактна форма и подигната на универзално рамниште. Ова суштинско и масивно единство е апсолут и фиксна цел по себе. Во него слободата постигнува максимум права, но, истовремено, Државата, цел сама по себе, си обезбедува максимум права врз поединечни граѓани, чија највисока цел е да бидат припадници на државата".

Овие теоретски размисли карактеристични за авторитарната теорија на средствата за масовна комуникација упатуваат на заклучокот дека во рамките на истата, вистинска слобода е слободата во рамките на државата, а не ослободеност од државата.

Зиберт С. Фред¹³ 1994:16, ќе констатира дека иако ниту Хитлер, ниту Мусолини не биле политички филозофи, сепак нивните објавени изјави постапки во историјата, претставуваат извитоперена форма на доктрините на авторитарноста, а нивното третирање на масовните медиуми било сосема во согласност со основниот принцип на апсолутизмот.

Слободарската теорија на средствата за масовна комуникација пак, ја свртува обратно положбата на човекот и државата од онаа што ја видовме во авторитарната теорија. Човекот веќе не се сфаќа како зависно суштество, кое треба да се води и да се насочува, туку, како рационално суштество, способно да разликува меѓу вистината и измамата, меѓу подобра и полошата алтернатива кога ќе се соочи со противречни докази и алтернативи. Вистината веќе не се сфаќа како сопственост на власта. Напротив, правото да се трага по вистина е едно од неотуѓивите права на човекот.

Во слободарската теорија, медиумите не се сфаќаат како инструмент на владата, туку како средство за презентирање на докази и аргументи, врз основа на кои Владата подлежи на контрола за својата работа, а луѓето имаат ексклузивно право да го оформат своето мислење за политиката и за работата на властодршците и носителите на функции.

Кај оваа теорија постои императивна потреба средствата за масовни комуникации да бидат ослободени од владина контрола и влијание.

Според слободарската теорија, човекот е рационално битие и претставува цел по себе. Целта на општеството е среќата и благосостојбата на поединецот, а човекот како мисловен организам е способен да го организира светот околу себе и да донесува одлуки прилагодени на сопствените интереси.

---

¹³ Фред с. Зиберт, некогашен декан на колеџот за комуникации на Државниот универзитет на Мичиген и автор на „Слободата на печатот во Англија, 1476-1776“.

Слободарските теоретичари дале различни објаснувања за потеклото на општеството, но сите тие се согласни дека основната функција на општеството е унапредување на интересите на своите поединечни членови. Философите на либерализмот нагласено одрчуваат дека државата е највисок израз на човековите напори, иако со извесна колебајност, признаваат дека државата е корисен, па дури и неопходен инструмент. Државата постои како метод за обезбедување амбиент за поединецот, во кој ќе може да ги оствари сопствените потенцијали. Како и другите теории за статусот и функцијата на медиумите за масовна комуникација во општеството, слободарската доктрина е објаснување на философските принципи со кои се обезбедува основата на општествената и политичката структура во чии рамки делуваат медиумите.¹⁴

Оваа доктрина каде малцинствата, како и мнозинствата, слабите исто како и силните, мора да имаат пристап до медиумите, всушност претставува модел на информирање кој служи како влијателна компонента во процесот на управувањето. Овој модел наликува на теолошките доктрини од раното Христијанство. Имено способноста да се размислува е дар од Бога, со кое човекот се разликува од останатите живи суштества и има индивидуална способност да ги реши проблемите водејќи се од доказите кои ги воочуваат неговите сетила, а не врз основа на наметнат авторитет како што беше случај кај авторитарната теорија.

Теоријата на општествена одговорност на печатот, според Питерсон Тиодор¹⁵ 1994: 81, се родила како производ на повеќе работи. Една од нив беше технолошката и индустриската револуција, која го измени лицето на нацијата и американскиот начин на живеење кој, пак, влијасеше врз природата на самиот печат. Друга беше остриот глас на критиката, кој често пати, проговорувал, сразмерно со растот на медиумите по големина и важност, а која понекогаш ја носел премолчената закана на владините одредби. Следната беше негова интелектуална клима во која некои личности со сомневања гледале на основните принципи на просветителството. И конечно се појавил развој на професионалниот дух на новинарството кој привлекол луѓе со принципи и образование, со нагласено чувство за општествена одговорност, различен од оној т.н. “партизански“ дух кој владеел во средниот век.

Свое развојно влијание остварила и технолошката и индустриската револуција кои придонесоа за унапредување на брзината, бројот и квалитетот на старите медиуми, но и за појава на нови медиуми како што се филмот, радиото и телевизијата. Индустрijализацијата во оваа фаза била придружена и со зголемено рекламирање, што пак е главна поддршка на весниците, списанијата и радио – емисиите.

Тешко е да се каже кога точно традиционалната теорија на буквално неограничена слобода почнала да отстапува пред прифаќањето на извесни одговорности на уредниците. Секако немало веројатност издавачите да се грижат за моралните аспекти, затоа што тие, пред се, биле печатари кои весниците ги гледале како дополнување на нивните печатници, иако уште од најрани години меѓу новинарите имало и луѓе со голема решителност. До средината на 19 век, новинарството почнало да ги привлекува луѓето си образование и принципи, кои поставиле високи стандарди во својата работа и се обидувале да ги почитуваат. Некои такви луѓе формулирале етички закони за сопствениот персонал.

Во почетокот на 20 век издавачите се повеќе говореле за должностите според уставот, кои ја придружувале привилегираната положба на печатот¹⁶. Џозеф Пулицер, во одбрана на својот предлог за новинарска школа, напишал во Норт Американ Ривју во 1904 година: „Ништо друго, освен највисоките идеали, најкруполозната загриженост да се постапи правилно, најпрецизното познавање на проблемите со кои мора да се соочи и искреното чувство за лојална одговорност, нема да го спаси новинарството од служењето на деловните интереси, потрагата по себични цели, кои се во спротивност со доброто на јавноста“.

Подемот на радиото и телевизијата довеле до тоа владата да даде главен придонес кон теоријата на општествена одговорност. Во почетокот, кога радио станиците никнувале во хаотично изобилие, конкурентите емитувале на исти бранови должини, аматерите ги мешале своите сигнали со професионалците, а таа т.н. какофонија се внесувала во се поголем број домови на слушателите. Па така, ќе констатира Питерсон, Владата, потикната од радио-индустрijата неволно морала да воведо ред во радио брановите, а во 1927 година ја создала и Федералната Радио Комисија за доделување фреквенции и грижа за содржините на програмите.

¹⁴ Зиберт С.Ф., Питерсон Т., Шрам В., (1994), “Четири теории за печатот“, ПНИД “Степ“-Скопје, стр.41-42.

¹⁶ *Ibid*, стр.88.

Теоријата на општествена одговорност на печатот, изградена е на темелот на размислувањето со кое се дополнети некои основни претпоставки на слободарската теорија, а со што во голема мерка, се отфрлени други. Поимот – слобода што го претставува, е фундаментално различен од оној што го претставува традиционалната теорија. Слободарската теорија се родила во концептот на негативната слобода, која можеме слободно да ја дефинираме како “слобода од“ или поконкретно “слобода од надворешно ограничување“. Теоријата на општествена одговорност, напротив се базира врз концептот на позитивната слобода “слобода за“, која бара присуство на неопходни средства за да се постигне саканата цел¹⁷. Согледувајќи ги карактеристиките на оваа теорија се доаѓа до заклучокот дека владата не смее само да дозволува слобода, туку мора и активно да ја унапредува.

Додека слободарската теорија се справувала со проблемите кои се појавиле, се јавил еден нов и драматичен развој на авторитарноста, станува збор за советската комунистичката теорија на медиумите. Оваа теорија е втемелена во марксистичкиот детерминизам и во суровата политичка неопходност да се одржи политичкиот напредок на една партија. Советскиот печат дејствувал како алатка на владејачката сила, исто така отворено како што тоа го правела и авторитарната теорија. За разлика од постариот модел, овде станува збор за државна, а не приватна сопственост на медиумите. Можеби ниту еден печат во светската историја не бил така строго контролиран, а сепак советските гласноговорници сметале дека нивниот печат е слободен, затоа што бил слободен да ја зборува ‘вистината’ на начин на кој ја сфаќала владејачката партија.

Претставниците на оваа теорија тврделе дека американскиот печат не е вистински слободен, затоа што е контролиран од бизнисот, па оттука не бил слободен да ја кажува “марксистичката вистина“.

Овие две теории се комплетно спротивни во нивните постулати, иако навидум и едните и другите се трудат да придонесат во потрагата по вистината, сепак овие луѓе се труделе да придонесат во потрагата по марксистичко-ленинистичката-сталинистичката вистина.

Претставниците на оваа теорија вложувале вонредни напори да се осигураат дека советските медиуми ги пренесуваат само оние информации кои се одредени за споделување.

Според Шрам В.¹⁸ 1994:117, претставниците на оваа советска комунистичка теорија за мас медиумите, тврдат дека ‘тие се чувствуваат среќни со единствената вистинска слобода на печатот, додека американските колеги се оние кои биле несреќни’, бидејќи му служат на печат кој е “подмитлив, под контрола на посебни интереси, корумпиран и неодговорен“. Наспроти ова американските журналисти со гордост зборувале за способноста на американските медиуми да му ги соопштат на народот вестите од целиот свет и за способноста да овозможат разонода и забава. За да се разбере оваа теорија треба да се следат нејзините корени кај Маркс, но и нејзините мутации во “градините“ на Ленин и Сталин.

Според Бенет, каналите на комуникација денес, во современиот свет, се толку многубројни, децентрализирани и достапни што дури и најодлучните напори веројатно нема да ги изолираат членовите на продемократските движења од контакт едни со други и со надворешниот свет. Кога репресивните режими прибегнуваат кон отворен терор и континуирано прогонство на печатот, резултатот може да биде помала консолидација на контролата отколку спуштање во граѓански хаос¹⁹.

3. Демократичноста на власта и развојот на слободата на медиумите

Денес општо е прифатено дека постои силна врска помеѓу масовната комуникација и демократијата. Медиумите се гледаат како витален канал на односите меѓу државата и општеството.

Одлики на јавното мислење во демократијата се: самостојно донесување на ставови, критичко расудување за начинот на вршење на општите работи и вреднување или укажување на добрите и лошите страни на вршењето ма власта, односно таквиот критички однос спрема општеството го определува карактерот на јавното

¹⁷ Ibid.100.

¹⁹ Lance Bennett, W. (1998). 10 The Media and Democratic Development: The Social Basis of Political Communication. In P. O’Neil (Ed.), *Communicating Democracy: The Media and Political Transitions* (pp. 195-208). Boulder, USA: Lynne Rienner Publishers. <https://doi.org/10.1515/9781685851682-010>

мислење. Но, сепак ваквото определување на јавното мислење во демократијата претставува една идеално-типска конструкција. Во стварноста јавното мислење се јавува со сите свои доблести и недостатоци.²⁰

Правата се акт на одреден степен од развојот на цивилизацијата, плод на ново вековното разбирање на светот и животот. Теориската димензија на слободите и правата е тесно поврзана со теоријата за природното право, со појавата на уставот како пишан документ.

Во нашата држава, корпусот на политички слободи и права, македонскиот Устав ги вбројува и слободата на јавен говор, слободата на информирање, слободата на политичко здружување, избирачко право, право на мирно собирање.

Слободата на јавен говор и на јавен настап значи право на човекот да ги изразува своите мисли, не само со зборови, туку и со други средства за изразување. Слободата на информирање опфаќа слободен пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување на информации. Уставот гарантира и слободно основање на институции за јавно информирање, право на одговор во средствата за јавно информирање, право на заштита на изворот на информацијата во средствата за јавно информирање и ја забранува цензурата.

Знаејќи дека јавното мислење создава судови за начинот на делување на заедницата и вреднување за постапките на власта, очекувано е политичките властодршци да се трудат да го наметнат своето влијание врз креирањето на јавното мислење, со цел да ја задржат или одржат власта. Четирите теории за средствата за масовно комуницирање со своите карактеристики дадоа појасна слика за историскиот развој, како и за влијанието кое државата, владата или бизнис заедницата може да го има врз слободата на медиумите. Јавното мислење како облик на политичка свест се доведува во врска со политичкиот систем како институционална подлога на политичкиот процес.

Демократскиот политички систем, како вкупност на облици на организација преку кои се одвива политичкиот живот, како свесно насочувана активност, станува најзначаен услов за формирање на слободно јавно мислење.

За разлика од нив, кај тоталитарните системи централно управуваат со јавното мислење. Диктаторот и партијата преку партиските декрети однапред одредуваат што и како да се размислува. Зад таквото мислење кое содржи неиспитано и принципиелно надмоќно знаење, стои авторитетот кој се потпира на овации и акламации. Бучната пропаганда и т.н. “плебисцитарна потврда“ на одлуките на водачот служат како замена за јавноста и претставуваат легитимација на узурпаторската власт.

Отука се наметнува заклучокот дека видот на политичкиот систем, како и степенот на демократичност на власта, несомнено влијаат на развојот на слободата на медиумите.

Во услови на демократски развој медиумите треба да обезбедат отвореност кон различни политички мислења и гледишта, непристрасно известување за политичките партии и политичките актери, како и воздржување од говорот на омраза и дискриминација по било која основа, особено врз основа на политичка припадност²¹.

Непристрасноста, меѓу другото, значи и дека медиумите, посебно електронските, во вестите и извештаите не смеат да изразуваат гледишта за или против некоја политичка партија, ниту да се јавуваат како застапници на конкретни политички гледишта во актуелната политичка дебата.

4. Заклучни согледувања

Сознанијата до кои дојдовме во овој труд, укажуваат дека во секоја држава креирањето на јавното мислење зазема значајно место. Властодршците, во зависност од степенот на демократијата, во зависност од политичкиот систем и уставното уредување, во зависност од историските околности, сите на свој начин тежнеат кон обезбедување на наклоноста на јавното мислење, со цел подолго и посигурно да владеат.

Јавното мислење претставува сложен општествен и политички феномен. Слободите и правата се основен критериум и мерило за положбата и улогата на човекот и граѓанинот во општеството, од една страна и демократичноста на режимот (системот), од друга. Тие се инструмент за ограничување на власта и

²⁰ Milic Vladimir, (1992), *Socijalni lik politickog javnog mnenja vo “Radzanje javnog mnenja I politickih stranaka”*, Beograd, str.100

²¹ Stojanovska-Stefanova, Aneta and Atanasoski, Drasko and Chacorovski, Zoran (2017) *Influence of the politics on freedom of the media*. US China Law Review, 14 (5). pp. 311-319. ISSN 1548-6605 (Print) 1930-2061 (online)

оневозможување на нејзината арбитражност и злоупотреба. Знаејќи дека јавното мислење создава судови за начинот на делување на заедницата и вреднување за постапките на власта, очекувано е политичките властодршци да се трудат да го наметнат своето влијание врз креирањето на јавното мислење, со цел да ја задржат или одржат власта. Јавното мислење како облик на политичка свест се доведува во врска со политичкиот систем како институционална подлога на политичкиот процес. Макијавели²², исто така истакнува дека постојана грижа на владетелот треба да биде придобивањето на наклоноста на јавното мислење, доколку сака да ја зачува власта и личната безбедност.

Од погоре споменатото можеме да заклучиме дека различните теории нудат различни перспективи за тоа како треба да функционираат медиумите и каква треба да биде нивната релација со власта и со јавноста. Слободарската теорија и теоријата на општествената одговорност ги нагласуваат независноста на медиумите и нивната одговорност кон јавноста. За разлика од нив авторитарната и советската (комунистичката) теорија ги ставаат медиумите под контрола на државата односно партијата кои влијаат на слободата на медиумите.

Теоријата на општествената одговорност и слободарската теорија во својот фокус ја имаат потребата да бидат слободни и одговорни за она што објавуваат, водејќи се од потребата да не му наштетат на јавниот интерес. Државата може да обезбеди регулација, но да води грижа да не ја наруши слободата на медиумите. Медиумите пак, се очекува да се придржуваат до етички стандарди.

Имајќи ги предвид искусствените знаења од секоја од видовите теории, современите политичари во своето владеење, имаат нагласена одговорност да внимаваат за начинот на кој соработуваат со медиумите, со цел да не ги поткопаат демократските придобивки и да не ги нарушат човековите права и слободи. Медиумите пак, исто така имаат обврска да се грижат за демократските методи и слободата на информирање, во потрагата по сензационални вести и желбата да се придобие јавното мислење потребно е да се придржуваат до етичките стандарди и да водат грижа за јавниот интерес.

Користена литература

- Dominick Jr, J. R. (1970). *The influence of social class, the family, and exposure to television violence on the socialization of aggression*. Michigan State University.
- Kramer, E. (1993). Mass media and democracy. *Open institutions: The Hope for democracy*, 77-98.
- Lance Bennett, W. (1998). 10 The Media and Democratic Development: The Social Basis of Political Communication. In P. O'Neil (Ed.), *Communicating Democracy: The Media and Political Transitions* (pp. 195-208). Boulder, USA: Lynne Rienner Publishers.
- Milic Vladimir, (1992), *Socijalni lik politickog javnog mnenja vo "Radzanje javnog mnenja I politickih stranaka"*, Beograd, str.100
- Nerone John, (1995), *"Four Theories of the Press"*, University of Illinois Press, ISBN: 9780252064708
- Norris, P. (2004). Global political communication. *Good governance, human*.
- Stojanovska-Stefanova, A., Atanasoski, D., & Chachorovski, Z. (2017). Democracy and Media-Types of Theories for Means of Mass Communication. *US-China L. Rev.*, 14, 363.
- Upadhyay, S. K., & Dang, T. (2014), Theory of mass communication and public opinion, *In: International Journal of Education and Science*. ISSN 2348-6457
- Wimmer, R. D. (2011). *Mass media research: An introduction*. Cengage learning.
- Зиберт С.Ф., Питерсон Т., Шрам В., (1994), *"Четири теории за печатот"*, ПНИД "Степ"-Скопје
- Stojanovska-Stefanova, Aneta and Atanasoski, Drasko and Chachorovski, Zoran (2017) *Influence of the politics on freedom of the media*. *US China Law Review*, 14 (5). pp. 311-319. ISSN 1548-6605 (Print) 1930-2061 (online)
- Макијавели Николо, (2009), *Владетелот*, Ѓурѓа Скопје

---

²² Макијавели Николо, (2009), *Владетелот*, Ѓурѓа Скопје